

Bartošková, Andrea

Metodické problémy chronologie na základě výzkumu budečského hradiště

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada archeologická. 2000, vol. 49, iss. M5, pp. [183]-187

ISBN 80-210-2580-8

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/113817>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANDREA BARTOŠKOVÁ

METODICKÉ PROBLÉMY CHRONOLOGIE NA ZÁKLADĚ VÝZKUMU BUDEČSKÉHO HRADIŠTĚ

V úvodu tohoto příspěvku bych ráda zdůraznila nutnost revize publikovaných výsledků starších velkoplošných archeologických výzkumů. Jsem si dobře vědoma toho, že v převážné většině "vykopaných" archeologických situací již nedokážeme vzhledem k tehdejší metodě terénního výzkumu a charakteru jeho dokumentace objasnit stratigrafické vztahy. Vykopaný archeologický materiál tak jen poskytuje rámcovou představu o nálezovém fondu zkoumané plochy. Jeho vypovídací hodnota je zanedbatelná, protože není-li provázanost archeologických nálezů s jednotlivými stratigrafickými komponentami, řešení chronologických otázek spojené s objasněním vývojových etap lokality je nereálné. Je však zapotřebí pokusit se vyhledat nosné archeologické situace, které svojí stratigrafickou polohou a vazbou k absolutně či relativně datovaným archeologickým nálezům, případně objektům mohou ozřejmit datování konkrétních situací a tím u některých archeologických pramenů upřesnit jejich chronologickou výpověď. Jinými slovy, jde o vytypování relativně nebo ještě lépe absolutně datovaných archeologických situací, které nebyly archeologickým výzkumem či jinou aktivitou zničeny a jejichž prostřednictvím lze dospět k novým zásadním poznatkům. Bohužel takových situací není mnoho a náležejí spíše k vzácným výjimkám. Svůj význam má však revize publikovaných výsledků výzkumu i tehdy, zjistíme-li konfrontací s nálezovými zprávami v archeologické argumentaci závažné nesrovnalosti, jež nedokážeme vzhledem k uplatněné metodě terénního výzkumu a charakteru jeho dokumentace plně objasnit. Nicméně je nutno na tyto nesrovnalosti upozornit, neboť zpochybňují dosavadní interpretaci archeologických pramenů a v důsledku toho případně i historické závěry.

To, co jsem nyní stručně formulovala v obecné rovině, bych nyní rozvedla na konkrétních příkladech, zjištěných revizí publikovaných výsledků výzkumu budečské akropole. Zatímco v prvním případě, prezentujícím nosnou archeologickou situaci, se jedná o zánikový horizont Budče, v druhém případě, poukazujícím na závažnou nesrovnalost v archeologické argumentaci, jde o stratigrafický vztah nejmladší fáze vnitřního opevnění a pohřebiště velkomoravského a povel-

komoravského charakteru, jež se nachází v bezprostředním okolí svatopetrské rotundy, založené Spytihněvem I. na přelomu 9./10. století.

Nosnou archeologickou situaci představuje stratigrafická situace v jižní části budečské akropole, kde do kamenných destrukcí sídlištních staveb a vnitřního opevnění se zahlubovaly kostrové hroby. Zatímco kamenná destrukce představuje zánikový horizont akropole hradiště, hroby, založené po zániku hradiště do jeho trosek a tvořící v jižní části zaniklé akropole samostatné pohřebiště, představují v daném prostoru stratigraficky nejmladší horizont (VÁŇA 1995, 121, 125, obr. 70, 87). Významnou oporou pro datování tohoto pohřebiště a zpětně pro datování zániku budečského hradiště je hrob č. 34, v němž bylo pohřbeno dítě, u jehož pravé ruky ležela mince Bořivoje II. (VÁŇA 1995, 125, obr. 99:4). Jedná se o půldenár (typ Fiala X, 26; Cach č. 415) ražený v době I. vlády Bořivoje II. (1100-1107) a v době Bořivojova pokusu o uchopení moci na přelomu roku 1109/1110 (BARTOŠKOVÁ — SLÁMA 1997, 151; CACH 1972, 27). Pro datování pohřebiště je směrodatné, kdy byla tato mince dána do hrobu. Důležitou roli přitom hraje okolnost, že denár Bořivoje II., nalezený u pravé ruky zemřelého dítěte, byl původně vložen do jeho ruky jako "obol mrtvých". Na základě statistického zpracování mincovních nálezů z raně středověkých kostrových hrobů se ukázalo, že zvyk vkládat minci do hrobu, a to nejčastěji do ruky zemřelého, byl v Čechách časově omezený na 11. století a po období největší obliby v 2. pol. 11. stol. dokladů "obolu mrtvých" velmi výrazně ubývá (KOLNÍKOVÁ 1967; RADOMĚRSKÝ 1955; k tomu srov. KLÁPŠTĚ 1999, 774-783). To však nemusí souviset s postupným zánikem této tradice, ale s nástupem etážových kostelních hřbitovů, na nichž je oproti předcházejícím nekostelním řadovým pohřebištím pravděpodobnost dochování neporušených hrobů a tím i dokladů tradice "obolu mrtvých" nesrovnatelně nižší (BARTOŠKOVÁ 1999, 729; KLÁPŠTĚ 1999, 776). U tzv. obolů mrtvých je však podstatná okolnost, že v případě dvou nebo tří rituálně uložených mincí v hrobě šlo vždy o stejné nebo chronologicky blízké ražby (KOLNÍKOVÁ 1967, 217; RUTTKAY 1971). To potvrzuje oprávněnost názoru, že do hrobů byly vkládány jako "obol mrtvých", tj. jako prostředek k zajištění všeho potřebného v posmrtném životě, platné mince. Můžeme tedy oprávněně předpokládat, že půldenár Bořivoje II., ražený v letech 1100-1107, 1109-1110, byl ve stejné době uložen jako "obol mrtvých" do hrobu č. 34 v jižní části budečské akropole. Pohřbívalo-li se v těchto místech již v prvním desetiletí 12. stol., pak zánik osídlení a opevnění akropole budečského hradiště, do jehož trosek byly hroby zahloubeny, nutno klást do průběhu 2. pol. 11. století (BARTOŠKOVÁ 1999, 731).

Stratigrafická situace v jižní části budečské akropole, kde do kamenných destrukcí zaniklého hradiště byly zapuštěny hroby, z nichž jeden obsahoval ve funkci "obolu mrtvých" denár Bořivoje II., tak představuje nosnou archeologickou situaci, která prostřednictvím keramického materiálu ze zánikového horizontu akropole hradiště poskytuje podklady k upřesnění chronologie mladohradištní keramiky (BARTOŠKOVÁ 1999, 731-732). Podstatná je přitom okolnost, že po zániku pohřbívání nedošlo v tomto prostoru k žádné pozdější sídlištní aktivitě, čímž je eventualita mladších kontaminací vyloučena. V keramické

náplni zánikového horizontu budečské akropole dominují silnostěnné varianty archaicky zduřelého typu okraje (BARTOŠKOVÁ 1999, obr. 4-5), což je typ keramiky, jehož výskyt je podle dosavadního chronologického třídění kladen nejdříve do období kolem poloviny 12. století (BOHÁČOVÁ 1994, 13-16; TÁŽ 1997, 87-89; TÁŽ 1998, 15-16; BOHÁČOVÁ — FROLÍK — TOMKOVÁ — ŽEGKLITZ 1988, 181; ČIHÁKOVÁ 1984, 257; DRAGOUN 1996, 33,36; FROLÍK — SMETÁNKA 1998, 298). Toto datování keramiky tzv. archaicky zduřelých okrajů je obecně uznávané a tudíž považované za směrodatné pro chronologickou interpretaci archeologických situací, tzn. na základě výskytu tohoto typu okraje je vznik příslušné stratigrafické jednotky či sekvence datován nejdříve do období kolem poloviny 12. století (viz BOHÁČOVÁ 1994, 14-16; TÁŽ 1997, 86-87, tab. 1). Skutečnost, že keramika archaicky zduřelé profilace okrajů se vyskytuje v zánikovém horizontu budečské akropole, a to ve velmi početném zastoupení, což svědčí o jejím užívání ještě v době sídlištní aktivity na hradišti, je však dokladem výskytu tohoto typu keramiky již v 2. pol. 11. století. Revizní zpracování zánikového horizontu budečské akropole tak umožnilo prostřednictvím absolutně datované stratigrafické situace upřesnit dosavadní chronologické třídění raně středověké keramiky (BARTOŠKOVÁ 1999).

Tolik k vypovídací schopnosti vytypované nosné archeologické situace, jejíž revizí se dospělo k novým zásadním poznatkům. Dále uvedu příklad, kdy revizí publikovaných výsledků výzkumu se zjistily závažné nesrovnalosti v archeologické argumentaci, zpochybňující chronologickou interpretaci příslušné archeologické situace.

Jde o výzkum prováděný Z.Váňou v letech 1985-86 u jižní stěny rotundy sv. Petra, kde pod novověkým hřbitovem byly zachyceny nejstarší okolo rotundy založené hroby, z nichž některé překrývala v západní části odkryvu zadní část vnitřního opevnění (VÁŇA 1995, 78-79, 84-94). Tento odkryv navázal na výzkum M. Šolla z let 1975-80 v prostoru při západní stěně rotundy sv. Petra, založené na přelomu 9./10. století Spytihněvem I. (ŠOLLE 1990). Hroby, zachycené v nejnižší úrovni odkryvu u jižní stěny rotundy, souvisejí časově i prostоровě s nejstaršími pohřby u rotundy, odkrytými M. Šollem v letech 1975-80 při její západní stěně. Podle Z.Váni tvořilo pohřebiště jeden celek, který vznikl po založení Spytihněvovy rotundy koncem 9. století. Okolo rotundy se pohřbívalo po celou 1. pol. 10. stol., zatímco v 2. pol.10. století překrývala již část pohřebiště nejmladší fáze opevnění (VÁŇA 1995, 94). Odkryvem u jižní stěny rotundy zachycená zadní stěna komorové konstrukce opevnění překrývala hroby, z nichž dva (hr. 24/86, 25/86) obsahovaly velkomoravský šperk (VÁŇA 1995, 87-88, obr. 57, 60-61, 66:2,5) a lze je datovat do poč.10. století. Pro trvání pohřbívání v prostoru jižně od rotundy je podle Z. Váni příznačné, že se v hrobech vyskytoval výhradně jen starší typ záušnic s očky (VÁŇA 1995, 94). Tím chtěl Z.Váňa zřejmě zdůraznit oprávněnost datování zkoumané části pohřebiště do 1. pol.10. stol. a zároveň podepřít interpretaci zachycené zadní části hradby, která některé hroby z pohřebiště překrývala, jako nejmladší fáze opevnění z 2. pol. 10. století.

Jenže zde se právě dostávám k oné závažné nesrovnalosti v interpretaci archeologických pramenů, neboť jeden z hrobů, obsahujících záušnice s očky, se nacházel v tělese hradby, datované do 2. pol.10. století. Jde o dětský hrob (hr. 17/86), z něhož se zachovalo dřevěné víko rakve, překrývající silně strávenou dětskou kostřičku s 14 malými stříbrnými záušnicemi s očkem, které po 7 kusích ležely po obou stranách zbytku lebky (VÁŇA 1995, 79, obr. 67:1). V rámci popisu hrobu 17/86 se uvádí, že se nacházel ve spodní části hradebního tělesa (VÁŇA 1995, 79). Vzhledem k tomu, že hradba je datována do 2. pol.10. stol. a hroby se záušnicemi s očkem do 1. pol.10. stol. (kromě hr. 17/86 se záušnice s očky vyskytovaly v hr. 22/86 a 28/86 — viz VÁŇA 1995, 87, 93) je zmíněná stratigrafická situace příkladem závažné nesrovnalosti v publikované interpretaci archeologických pramenů (VÁŇA 1995, 94). Chronologická interpretace vývoje vnitřního budečského opevnění ve vztahu k nejstaršímu hřbitovu okolo rotundy sv. Petra, která v rozmezí let 895-915 poskytuje absolutní datum (ŠOLLE 1990; k tomu srov. VÁŇA 1989), se tak stává velkým otazníkem. Ještě nevím, zda původní dokumentace výzkumu v prostoru okolo rotundy sv. Petra jej umožní objasnit. Chci se o to pokusit, nicméně nevím, zda neskončím jen u konstatování "tak to nemůže být", ale nebude mi umožněno říci "jak to je".

LITERATURA

- BARTOŠKOVÁ, A. 1999: Zánikový horizont budečské akropole (Ke chronologii raně středověké keramiky), AR 51, 726-739.
- BARTOŠKOVÁ, A. — SLÁMA, J. 1997: Nové mincovní nálezy na Budči, Numismatické listy 52, 150-152.
- BOHÁČOVÁ, I. 1994: Několik poznámek k opevnění Pražského hradu na sklonku raného středověku a k současnému stavu jeho poznání, Archaeologia historica 19, 9-18.
- BOHÁČOVÁ, I. 1997: Keramika přelomu raného a vrcholného středověku z prostoru čp. 39 a 40 ve Vikářské ulici na Pražském hradě, AR 49, 86-102.
- BOHÁČOVÁ, I. 1998: K problematice dispozice a komunikačního systému Pražského hradu v raném středověku, Archaeologia historica 23, 9-19.
- BOHÁČOVÁ, I. — FROLÍK, J. — TOMKOVÁ, K. — ŽEGKLITZ, J. 1988: Předběžné výsledky výzkumu Pražského hradu v letech 1980-1987, Archaeologia historica 13, 173-198.
- CACH, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.
- ČIHÁKOVÁ, J. 1984: Pražská keramika 11.-13. století. In: JEČNÝ, H. A KOL.: Praha v raném středověku. Jeden ze současných pohledů na vývoj přemyslovského města, Archaeologica Pragensia 5, 257-262.
- DRAGOUN, Z. 1996: Nález románské stavby v areálu sv. Jiljí na Starém Městě pražském, Archaeologia historica 21, 31-41.
- FROLÍK, J. — SMETÁNKA, Z. 1998: K archeologickému studiu Pražského hradu. AR 50, 295-307.

- KLÁPŠTĚ, J. 1999: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách, AR 51, 774-808.
- KOLNÍKOVÁ, E. 1967: Obolus mrtvých vo včasnostredovekých hrobch na Slovensku, SlA 15, 189-254.
- RADOMĚRSKÝ, P. 1955: Obol mrtvých u Slovanů v Čechách a na Moravě. Sborník Národního muzea v Praze, svazek IX-A — Historický č.2, 3-81.
- RUTTKAY, A. 1971: Druhá fáza kostolného cintorína na Kostolci pri Ducovom. In: Zaniklé stredoveké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů 2, Uherské Hradiště, 29-48.
- ŠOLLE, M. 1990: Rotunda sv. Petra a Pavla na Budči, PA 81, 140-207.
- VÁŇA, Z. 1989: Vnitřní opevnění přemyslovské Budče, PA 80, 123-158.
- VÁŇA, Z. 1995: Přemyslovská Budeč. Archeologický výzkum hradiště v letech 1972-1986. Praha.

DIE METHODISCHEN PROBLEME DER CHRONOLOGIE AM BEISPIEL DER UNTERSUCHUNG DES BURGWALLES VON BUDEČ

Im vorliegenden Beitrag werden die Ergebnisse einer Revision der publizierten Bearbeitung zweier bedeutender archäologischer Situationen, die von Z. Váňa in der Akropolis des Burgwalles von Budeč untersucht wurden (VÁŇA 1995, 78-79, 84-94, 121, 125), präsentiert.

In dem ersten Fall handelt es sich um eine Revisionsbearbeitung des Unterganghorizontes der Budeč-Akropolis. Sie ermöglichte durch die der absolut datierte stratigraphische Situation die bisherige chronologische Gliederung der frühmittelalterlichen Keramik zu präzisieren (siehe BARTOŠKOVÁ 1999).

In dem zweiten Fall ging es um die Revision der veröffentlichten Ergebnisse der Ausgrabung bei der südlichen Wand der St. Peter-Rotunde; es wird auf bedeutsame Differenzen in der archäologischen Argumentation hingewiesen. Im erwähnten Raum wurden die ältesten, um die Rotunde herum angelegten Gräber aus der 1. Hälfte des 10. Jahrhunderts freigelegt und einige von ihnen wurden vom hinteren Teil der jüngsten Phase der Innenbefestigung aus der 2. Hälfte des 10. Jahrhunderts überlagert (VÁŇA 1995, 78-79, 84-94). Ein Beispiel einer wesentlichen Unübereinstimmung in der publizierten chronologischen Interpretation der archäologischen Quellen stellt der Fall des Grabes 17/86 vor. Das Paradox sehen wir darin, dass in diesem Grab die Schläfenringe mit Öse gefunden waren, die nach Z. Váňa (1995, 94) das Bestehen des ältesten Gräberfeldes bei der St. Peter-Rotunde in der 1. Hälfte des 10. Jahrhunderts belegen, inzwischen der Grab im Wallkorpus des 2. Hälfte des 10. Jahrhunderts vorkam. Jetzt wird eine Revision der ursprünglichen Terraindokumentation dieser Ausgrabung einschließlich des archäologischen Materials durchgeführt und die Ergebnisse werden in der Fachzeitschrift "Archeologické rozhledy" veröffentlicht.

